

Leopoldina Veronika Banaš

FRAN KURELAC, RUNJE I PAHULJICE, PĚSNI PORUGLJIVE I PASTIRSKÉ PONAJVEĆ DUBROVAČKE

mr. Leopoldina Veronika Banaš, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 20. prosinca 1991.

UDK: 886.2(091):886.2-1.09

Članak upoznaje čitatelje s knjigom pjesama/pjesmotvora »Runje i pahuljice« Frana Kurelca u okruđu nastajanja knjige od sabiranja rukopisa, izbora, redakcijskog rada autora do objavljivanja. Ovaj je članak napisan u spomen i čast Franu Kurelcu, čija je knjiga »Fluminensia« postala svojim imenom/nazivom i znanstvenom namjenom zaštitnim znakom našega časopisa »Fluminensia«

Dok je Fran Kurelac u svojoj knjizi »Fluminensia« (tiskana 1862. u Zagrebu) objavio tekstove nastale i/ili zabilježene isključivo u Rijeci, u knjizi »Runje i pahuljice« (tiskana četiri godine kasnije, 1864-1866, u Zagrebu) nalazi se samo jedan riječki tekst i to »Razgovor med Čavicom i Bonticom«¹, a ostalih petnaest tekstnih cjelina/pjesmotvora pripada pretežno dubrovačkoj književnoj provenijenciji.

Nije teško odgovoriti zašto je Kurelac sabrao i objavio upravo »ponajveć« dubrovačke književne manuskripte. Prvo zato što je Kurelac bio velik i oduševljen poklonik dubrovačke književnosti (i dubrovačke kulture uopće) i to ne samo zbog njene književne ljepote i vrijednosti već i stoga što je ta književnost potvrđivala načelo Kurelčeve filološke škole: afirmiranje jezične i književne tradicije, u kojoj je Dubrovnik jedan od glavnih korijena nacionalnog i kulturnog hrvatskog identiteta. Dubrovačka je književnost Kurelcu »uzor knjige slovinske i hrvatske«. Na konačnu odluku o »dubrovačkom« sadržaju knjige snažno je utjecao prethodni Kurelčev boravak u Dubrovniku i Dalmaciji (doživljaj Dubrovnika!), odakle je i donio nekoliko tekstova. Već u prvoj rečenici u Pripomenku Kurelac razdragano priopćuje čitatelju svoju veliku sreću što je vidio Dalmaciju i Dubrovnik, te su mu puna usta zahvalnosti biskupu đakovačkom Jurju Strossmayeru, koji mu je novčanom pomoći omogućio ostvariti taj dugoželjeni san. Kurelac piše: »Čto se god veće starinom hvalnoga mi grada bavlju, vse to mojim ustima njegovo je voće slastnije i čudestvenije. Još i dok nisam Dubrovnika zagledô, živo me je pamet k njegovim spomenikom zanosila; nu odkad ga vidêh, za svakom sam hartijicom njegovom poludio...« Drugi je odlučujući razlog izbora korpusa ove knjige bio taj što

¹ Dr. Iva Lukežić naslovljuje ovaj riječki tekst »Razgovor med Čavicom i Bonticom, oslanjajući se na rukopisni predložak toga teksta, tj. na čakavski oblik instrumentala imenica, koje je Kurelac očito štokavizirao. Vidi: Dr. Iva Lukežić Čakavski tekstovi riječke provenijencije tiskani u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća, Dometi, 6/1989, Rijeka, str. 470.

je Kurelac želio ugoditi svome odanom prijatelju a velikom štovatelju i dobrotvoru knjige hrvatske Bartolu Zmajicu,² velikom županu Župe riječke i kapetanu gradova Rijeke i Bakra, podrijetlom Korčulaninu, bez čije novčane potpore ova knjiga ne bi bila ugledala svjetlo dana. U tekstu zahvale (na prvoj stranici knjige) Kurelac se obraća dobrotvoru Zmajicu riječima: »Evo Ti prinošu malen darak, ali je od srdca. Može Ti biti mio i s toga, što je u knjizi vse sama ploda s rodnih Ti stran Dalmatinskih; jedan pësnikov ovdë« (misli se na spjev »Odgovor Korčulanski«) »rodom je iz Krkra« (tj. Korčule, *Corcyra nigra*), »stare postojbine Tvoje«.

Iza metaforičnog i donekle kontrastno formuliranog naslova »Runje i pahuljice« slijedi takoreći cjelovita informacija o sadržaju knjige, a koja ujedno očituje i narušeno žanrovsko načelo njezina ustroja. Knjiga sadrži stihove/pjesme, po Kurelcu, »porugljive i pastirske«, a u Pripomenak umetnuta su i dva prozna teksta: povëst o ratu Uskočkom i Mantovanskom«. Kurelac je bio veoma ogorčen što knjiga nije mogla ispuniti žanrovski kriterij. On je namjeravao, i sabirao je rukopise koji bi »svi odreda odgovarali onom žanru koji Talijani zovu »poezia burlesca«, kao naprimjer pjesmotvore poput »Marunka«, »Derviša« i »Jegjupke«. Analizirajući sabrane rukopise utvrdio je da je bilo više takvih koje, što iz čudorednih a što iz estetskih razloga, nije mogao niti htio objaviti. On ih stavlja o kontekst tekstova »s manje stida«, u takve kakve »današnja ušesa ne podnose«. Zato je, kako objašnjava, bio primoran da među »porugljive i mal da ne kosmate« (kosmate, runjave=dlakave, čupave), »uvrsti i neporugljivih, golobradih pjesama« (golobradih=mlađahnih/čednih, čednijih), te je odatle izveo naslov »Runje i pahuljice«. Međutim, Kurelac nije proveo podjelu pjesama na »runjave« i »pahuljaste«. Jedno je, međutim, očito, da su podrugljive pjesme runjave ili pahuljaste, ali da runja i pahuljice nema među vilama i pastirima, tj. među pastirskim pjesmama.

Korpusu pjesama od 16 naslova prethodi za čitatelja i proučavatelja ovoga Kurelčeva književnog rada veoma važan poduži tekst Pripomenak, koji je više od pripomena, jer u tome tekstu Kurelac predstavlja svaki rukopis, navodi izvore i opisuje svoj redakcijski rad na njima. Četiri je rukopisa dobio od župnika Cumeljana iz sela Ošljema, kotara dubrovačkog, kod koga je na povratku iz Dubrovnika prenoćio. (To su prva četiri naslova u knjizi), a ostale je rukopise dobio od Ivana Kukuljevića i od biskupa Strossmayera. Rad na pripremanju rukopisa za tisak bio je veoma složen i naporan: oštećene stranice, nečitljiva ili teško čitljiva imena, riječi, čak i cijeli stihovi; nedovršene pjesme, jezična neujednačenost jednog te istog teksta/rukopisa, rukopisi bez imena autora. Kurelac je pristupio provjeravanju i prisposobljavanju tekstova konzultirajući Appendinija, Šafārika, Miklošića i drugih. Posao oko utvrđivanja autorstva proveo je na sljedeći naćin: 1. upisao je naslove pjesama bez autorstva; 2. upisao je naslove s utvrđenim autorstvom i 3. upisao je naslove sa suponiranim autorstvom. I upravo u ovome, trećem slučaju, Kurelac nije postupio dosljedno. U dva primjera, iza naslova upisao je ime autora uz upitnik, stavljujući to u zagradu. Primjer: »Odgovor Korčulanski« (od Mate Tadijevića?). Zatim, uz naslov 1. teksta u knjizi upisao je ime autora: »Vëće Potomanjsko« Franatice Sorkoćevića, dok u Pripomenku Kurelac uopće nije siguran i ne može utvrditi je li taj pjesmotvor napisao Sorkoćević, ili kako ga još u Dubrovniku zovu i pišu, Šerković, a Talijani Sorgo (a takvih prezimena i još k tome pjesnika/pisaca ima više), ili je autor, kako pretpostavlja nekoliko Dubrovćana, jedan od trojice Betondića, a sva su trojica bili pjesnici (Joso, Jakob ili Damjan). Poseban je slučaj određivanja autorstva za riječki tekst »Razgovor med Čavicum i Bonticum« i to je s punom sigurnošću za Kurelca fra-Celigoj, o čemu on tvrdi u Pripomenku svoje knjige. Međutim, Iva Lukežić opravdano će ovdje postaviti pitanje argumentiranosti te tvrdnje. Citiramo: »Kurelac ne navodi na temelju čega autorstvo »Razgovora med Čavicum i Bonticum« vezuje za Celigoja. Je li to zaključio na temelju usmene predaje o ovom čovjeku, ili je posjedovao rukopis s potpisom autora.«³

²U svojoj knjizi »Fluminensia« Kurelac je posvetio dvije prigodne pjesme Bartolu Zmajicu. Vidi: Fran Kurelac, *Fluminensia*, Zagreb, 1862. i Leopoldina Veronika Banaš, »Fluminensia« u »Fluminensii« (časopisu), br. 2/1989. i 1-2/1990, Rijeka, str. 14. i 15.

³Vidi: Dr. Iva Lukežić: Čakavski tekstovi riječke provenijencije... Dometi, Rijeka br. 6/1989, str. 471. (fusnota).

Tekstovi u knjizi pravopisno su ujednačeni po morfonološkom načelu, po načelu »riječke jezične škole«, čiji je predstavnik bio Fran Kurelac. U Pripomenku i u Tumačiću (tekst tumačenja na kraju knjige) Kurelac je proveo tumačenje pojmova i nepoznatih, kao i manje poznatih riječi, pomoću hrvatskoga, talijanskog, ponegdje francuskog, grčkog i latinskog jezika, ali neusustavljeno.

Podrugljive pjesme. U podrugljivim pjesmama nalaze se one koje očituju više vanjski, javni život ljudi, onaj život koji se prelio preko kućnog praga na ulicu, placu. To su takozvane javne tajne, netrepljivosti, zadjevice između pojedinih poznatih ličnosti, pa i gradova (Ovdje između Korčule i Dubrovnika). Među tim pjesmotvorima ima onih koji su se igrali/izvodili na poklade na otvorenim gradskim prostorima. Pred nama će profilirati građani, seljani, seoski poglavari, ribari, mornari, zanatlije, svećenici, gospodari, sluškinje/godišnjice. Stihovi podrugljivih pjesma odzvanjaju u humorističkom, burlesknom tonu, jezikom i slikom toga podneblja, bogata lokalnim koloritetom u karakterističnu makaronizmu i to u kombinaciji hrvatskog jezika/dubrovačko-dalmatinskog idioma s talijanskim jezikom dubrovačkog idioma i u kombinaciji hrvatskog/dubrovačko-dalmatinskog s latinskim jezikom. Ovaj makaronizam, kako primjećuje Fran Kurelac, »nije hotimičan« (namjerno napisan), već prirodan i svagdanji. To je jezična mješavina kojom se na dalmatinsko-dubrovačkim prostorima svakodnevno govorilo (i govori). Međutim, njegova se posebna draž očituje u umješnosti rimovanja riječi dvaju različitih jezika ali tako da se ne postiže samo glasovna podudarnost, nema nigdje tautološke rime, već su rime homonimske,⁴ u kojima se uz glasovnu podudarnost ostvaruje i semantička vrijednost rime. Na primjer:

*Felicitat to je in somma,
Pjana muža vodit doma.*

(Dvë djevojke postarije)

Reče... »s ovem *in bon ora* ne ću uvrëdit *Monsignora*«.

(Paroci nabunjeni)

Ividia zlo vas *kolje*, malignita gore *davi*,
Er slobodnim nam je *bolje*, neg li vama, ki ste *schiavi*.

(Pësan Korčulanom)

Il vostro *conseglio* havemo *abudo*,
Potevi dir *moglio*, a ne ovako *ludo*.

(Odgovor Tripu od Korčulana)

Erubesco *quidem*, ne nahodim *mira*,
Ne znam kamo *idem*, opprimor ab *ira*.

(Svëtovanje Korčulanom)

Vëće Potomanjsko. Ovaj spjev smatra Kurelac jednim od najboljih objavljenih u ovoj knjizi. Spjev ima 257 stihova, šesnaesteraca s parnom rimom u sredini i na kraju stiha, a komponiran je u pet pjevanja.

»Jurjeve mlado *premalëtje* otvorilo pute *lëtu*,
I poljanom svako *cvëtje* dalo *lëpost cëlovitu*,

...

Vrsi i gore sve *visoke zelene* se *nazirahu*,
I livade sve *široke zelenem* se *podnošahu*.

...

⁴ Vidi J. M. Lotman: Elementi i nivoi paradigmatske u: Struktura umetničkog tekstova, Nolit, Beograd 1976, str. 171-177.

U ovoj bukoličkoj pejzažnoj idili nećemo susresti vile i pastire, već rasplakanu djevojku koju su Potomnjani protjerali jer je trudna, a ne zna se s kime. Potomnjani muškarci vijećaju jer njihove žene od njih traže da se ustanovi krivac. Uzalud djevojka izjavljuje da se nje u zbilji čak ni muška slika nikada dotaknula nije. Ona spominje samo jedan svoj san. Kad je jednom umorna zaspala ispod drveta, u snu joj se približila sjena nekog mladića. A tek je kasnije, pipajući svoj trbuh, spoznala što je tada sanjala. Uznemireni Potomnjani viču, buče, prijete, lupaju po kući kao da će razoriti sve kuće i brda uokolo. U stihovima se navode imena i prezimena ljudi (dvadesetak) kako jedan drugoga tjeraju iz kuće na zajednički dogovor da razriješe ovaj veliki problem. Odluče da sazovu na vijeće sve poglavice i ugledne ljude iz cijele župe da se utvrdi:

»Za moć svėsno razgledati, je li mogla ženska slika
U utrobi čeda imati, a ne imati vėrenika.«

Poglavari su redom ustajali, iznosili takve i slične slućajeve i tvrdili, navodeći argumente, da je to itekako moguće. Mogućnosti da se dogodi to što se dogodilo djevojci iz njihova sela ima mnogo: dovoljno je samo da djevojka poželi da vidi sliku lijepa ćovjeka; jedan od poglavara navodi ime djevojke koja je zatrudnjela od same rijeći. Boroć jedan od njih reći će da može i od vjetra.

»Pak zaglavi: »Vjetri isti puhajući kdě u sili,
Bit će vašoj toj nevěsti čedo malo učinili.«

Ustaje Stipe koji tvrdi da poznaje ženu i njezina dva djeteta a zatrudnjela je od spužaline.

»Zavuće se spužalina (da prostite) ispod skuta«. Koliko vijećnika, toliko mogućnosti: zatrudnėti se može ako se pojede ostriga, popije pijavica, žabokrećina...

Jedan od nazoćnih, Andrija Slavušić, obrati se svima:

»Bratjo, tako ne izgoria! zla nikakva tu ne ima.
Zašto zla se rėt ne može vrhu duba koji plodi,
Nit se trava tlaćit može iz ke mio cvět ishodi.
Nit je ćtete, ćto onu travu usadio nije nitko,
I dub voćku dava pravu, za sve da je sam iznikó.

I nižu se ljupko šaljivi »pahuljasti« stihovi približavajući priću kraju, ali tada je gnjevno ustao »gran dottore«: Tã zbog ćega se vijeće uopće sastalo? Razdere knjigu, razbi oćale i »runjavo« ih posla na stražnji ulaz.

Poanta:

»Dikla prista, a ja lako u nje krilo glavu skućih, S njom proplakah, pak polako sve u pjesmu kratku stućih.«

Suze P...nje

Ovaj stihotvor ima 34 sekstine (204 stiha osmerca). Monolog je siromašna ribara koji je »odlućio« da se oženi imućnom i lijepom djevojkom koja njega neće. Kurelac će reći: »I glup je, i hvalisav, i osvjetljiv, i kukavan, i jadan; ruglo svakog na ulici, ali budući da ima i takvih, pustimo ga u pjesmu.« Videći da Mara, djevojka u koju se zagledao, za njega ne mari, razmišlja i govori kako će otići u Ameriku »i skupiti zlata vreću«. Tada će se Mara kajati, a on je neće htjeti:

»Neka, neka, tad ću rėti:
Usiona prokletnice!
Već za tobom neću mrėti
Gledajući tvoje lice.
Crkni, pukni, jer Pr...a
Ribetinom već ne vonja.

Djeca ga stalno prate, okružuju

»I vikaju: Mare lėpa
Neće muža gola repa.«

Dvě, dvěvojke postarije i dva mnrara

Ovaj je pjesmotvor komponiran od 25 strofa različitih veličina (strofe od 2 do 12 stihova) u formi dijaloga. Stih je osmerac. Ukupno 152 stiha. Suprotstavljena je mladost i starost: dvije usidjelice i dva momka mornara. Usidjelice, Jele i Kata, grde pomahnitalu mladež koja se veseli na poklade. Govore kako je svijet sada pokvaren, a kakav je bio i kakve su one bile dok su bile mlade!

Mladićima je jasno zašto su takve.

Jedan od mladića, Mato pita Jelu:

»Dobro, Jele, moja draga!
Ne nađoste nijednog vruga,
Da vas uzme, da se udate,
I da već se ne *arrabiate*,
Da brez muža *desperane*
Ne psujte na sve strane.

...

Kata

»Mogle smo se i mi udati,
Rodila je i nas mati;
Ali tuđu *pezzu* mesa
Trpět da je za ničesa,
I ugrabit ispod skuta
Sve smetlišće osred puta:
Za to, perle nas dvě mile,
rodile se nijesmo bile.

Razgovor od poklada

med

šavcom, klobučarom, crevljarom, marangunom i barbėrom

Ovaj je stihotvor napisan u formi dijaloga. Ima 184 stiha; stih je osmerac, rima ab, komponiran U strofe različitih veličina, od dvostiha, do strofe od 18 stihova. Ovaj spjev ima model srednjovjekovnih pjesama pogovaranja/prepiranja, tipa: prepiranja duše i tijela, vina s vodom. Kurelac se prisjeća Marulićeva spjeva u kojemu se razum prepire sa čovjekom. Kurelac misli da je ovaj spjev imao strani predložak. Ova petorica: krojač, klobučar (šeširdžija), postolar, stolar i brijač prepiru se i nadmeću koji se zanat više cijeni i koji je od njih zanatlija ljudima korisniji, ali i pametniji, snalažljiviji. Brijač će reći da su svi zanati potekli od brijača, jer

»Svak, *in somma*, briči i dere,
Bez milosti i bez mēre...«

Radmilova tužba Minčetića Vladislava

Ovom bukolikom – pastirskom ljubavnom tužaljkom prekida se slijed podrugljivih pjesama s humorističkim ugođajem. Motiv tužaljke pastira zbog neuslišane ljubavi »neharne« vile čest je u dubrovačkih pjesnika, kao i variranje imena pastira i vile: Radmio/Radonja, Zorka/Zorislava. U određivanju autorstva ovoga spjeva Kurelac se oslanja na Appendinija. Spjev ima 218 stihova šesnaesteraca s duplom rimom, u sredini i na kraju stiha. Citiramo šest stihova:

»Věrni pastěr, mlad Radmio, ljuvenoga pun *nemira*,
Běše s stadom ostavio skladnu družbu svěh pastira

...

Nemilosna Zorka *vila* kroz razblude svoje *dike*
Beše njega izranila da boluje s nje u *vike*.

...

Suh pepeo još ljubit ću lěpu i drugu tako *vilu*,
I na drugi svět *odnet* ću u mojoj duši ljubav *milu*.

Tužaljci su dodana još dva kraća spjeva, svako od 28 stihova s ovim naslovima: »Dubrovnik i sv. Vlasij« i »Ljubav neba i zemlje«, za koje se Kurelac dvoumi pripadaju li uopće tužaljci.

Radonja

Spěvao Vladislav Minčetić

Radonja se tuži na svoju zlu sudbinu oženjena čovjeka:

*»Bolje ti je niz klisuru i vrat si ulomit,
neg s ovakvom hudom momom tužan se udomit.«*

Ovi nas stihovi podsjećaju na stihove Frana Šimunova Ghetalda:

*»Bolje se utopit morsku u pučinu,
Neg tužno udomit za vražju ćudinu.«*

Međutim, unatoč nekim sličnostima, one su veoma različite. U fabulativnoj osnovi »Radonje« žena traži od muža da radi, a ne da se po cijeli dan izležava u ložnici i samo zahtijeva da jede. Ali takve obveze Radonja ne prihvaća, već se laća drenovače da upokori ženu. Neka se zna tko je gospodar! Tada mu žena postaje pokorna, kleči pred svojim »gospodarom« i moli za oprostjenje. Slijedi poruka:

»Ne dajte se kako kljuse za nos voditi.

...

*Neg na vrěme oprite se, er tko se opire,
kudelju mu žena nosi, a on čakšire.«*

Očito je da je ovaj stihotvor utjecaj tuđega mentaliteta i shvaćanja što evocira i leksik: (Lele, Radonja, bre Rade, čakšire) ali i bez toga, ovaj spjev potpuno gubi humorističko obilježje.

Začinke Ignjata Gjorgjića (Ignjat Đurđević)

Franjo Švelec ih naziva pirne pjesme, pjesme začinjene na gozbarima (pirovima), ljubavne, prigodne. Ima ih jedanaest.

1. Ljubica i Ljubmir

*»Za Ljubicom Ljubmir gori, neharstvom ga ona mori.
Nje rumeno i bělo lice zove iztok od danice.
Koralj usti, zlatokose, ke ga trave i zanose
On odluči ili umriti ili od vile ljubjen biti.«*

I kad je Ljubica odgovorila na Ljubmirovu ljubav, dogodilo se ono čime završava ovaj spjev:

*»Tako oba u ljubavi věra združi i sastavi,
I zadruži za sve vike ove drage ljubovnike.«*

2. Dva sramežljiva
3. Prolětje
4. Radmio světuje Ljubmira
5. Ruho
6. Zorislava
7. Vila i Radmio
8. Zahvala děvojčice
9. Radmio i Rakle
10. Cvětatica
11. Rakle na dubu

Svaka od ovih pjesama/začinaka iskazuje čari ljepote svoje voljene, odabrane vile, kao i boli ali i radosti ispunjenja ljubavne čežnje. Svaka je ljubavna priča ovih pjesama smještena u proljetni pejzažni okvir, primjeren, kao i rječnik, modelu pastirske ljubavne pjesme.

»Rêh joj: Evo, lëpa vilo, kruno svëh vila,
Primi u rajsko tvoje krilo tvoga Radmila.

...

Kad to zaçu lëpa vila, k meni dohrli.
Sva ljuvena, draga i mila, ter me zagrlj.
Darovah joj vas život moj ovaj umrlj,
Ona meni raj i pokoj, kad me zagrlj.

»Neka vile s pastërima, kon bistre vode,
S vencim rusa najlepšima tanac izvode;«

U 8. pjesmi: »Zahvala devojčice«⁵ prepoznajemo čest motiv u dubrovačkoj poeziji, motiv djevojke koja bere cvijeće za svoga dragoga.

»Podranila devojčica jutrom prë zore
Ter rumena sva cvetjica brala sred gore,

...

Među pirnim pjesmama, ovdje navedenim, samo je jedna šaljiva. To je pjesma »Ruho«. Djevojka poručuje dragom da ga je već davno zapisala (izabrala) i pripremila miraz: »dva bokala, pliticu, žlicu, kudelj... i na kraju:

»Iglu tanku i debelu čëm ću krpit ja u selu.
Zato uzmi, ter me vodi, vëreniče, veće hodi:
Da se ide na večeru, i svršimo veće vëru.«

Začinke su ispjevane pretežno u šesnaestercu, jedino je 7. i 8. pjesma ispjevana trinaestercima.

Razgovor med Čavicom i Bonticom

Pored Vëća Potomanjskog, Kurelcu je bio najdraži ovaj spjev, jer je, bilježi, »jedincat«. . . i dodaje: »prevëran svëdok jeziku Rëčkom, kako se ovoga vëka još govori, nu sada već ponekle govoriti prestaje...« Iz ovih je Kurelčevih riječi očito da je sva njegova ljubav usmjerena na jezik pjesme. O ovome tekstu pisala je Iva Lukežić⁶ u kontekstu predstavljanja svoga istraživanja čakavskih tekstova riječke provenijencije s kraja 19. i početkom 20. stoljeća (što je već u ovome članku spomenuto) i Marija Turk⁷ s aspekta ortografskih rješenja ovoga najstarijeg čakavskog teksta.

»Popularnost tog teksta«, piše Iva Lukežić, »o kojem govori Kurelac, objašnjiva je njegovim sadržajem i njegovom formom. Sadržaj mu je dvosmislena dogodovština vezana za poznatu riječku javnu figuru s početka 19. stoljeća, profesora i kanonika Franju Sroka, prikazana s dobroćudnim peckanjem. Vjerojatno je i metrička forma, simetrični dvanaesterac sa susjednom rimom, u tadašnjoj Rijeci općenito dobro poznata.«

Fabulativni sloj spjeva odnosi se na Bontičin odlazak u stan profesora gospodina... (ime prešućeno), koji sam živi, a razlog je nevaljali sin, školarac, koji ne uči, već se okolo klati, te na Čavičinu ljubopitljivost što se tamo dogodilo. Evo kako Bontica govori o svome sinu:

⁵ U knjizi 18. »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, M H, Zora, Zagreb, 1971. godine, nalaze se pjesme Ignjata Đurđevića, koje je za tisak priredio Franjo Švelec, među kojima je i pjesma »Radmio svjetuje Ljubmira« i »Zahvala jedne djevojčice«, pjesme ovdje navedene pod brojem 3 i 8.

U Bibliografiji Švelčeve knjige navedene su »Začinke« I.Đ. koje je objavio Kurelac u knjizi »Runje i pahuljice.

⁶ Dr. Iva Lukežić, Čakavski tekstovi riječke provenijencije..., Dometi 6/1989, Rijeka, str. 474.

⁷ Dr. Marija Turk, O potencijalnim (orto)grafijskim rješenjima i nekim realizacijama u tekstovima »Riječko razgovora«, Dometi 6/1989, Rijeka, str. 479.

»Dobro ga poznaju klateza Andrića,
Posvud ga je videt, najveć pul skoljića.
Vas večer je vane, nigdar nij pul knjige,
Vavek na biljaru v prokletej butige.«

I Bontica se dugo zadržala kod gospodina, od popodneva do navečer. A domaćin ju je nudio vinom, sad jedne, sad druge vrste:

»S mirom su nutili: »Vzamite Katina,
Nemojte sad mislit na vašega sina.«

A kad je Čavica sutradan zapitala Bonticu je li se kod gospodina dugo zadržala, Bontica se snašla:

»Nemojte zamirit, pojt mi je na placu,
Pak tecen do domu, zac mi deca placu.«

Ali Čavica će sutradan otići k Bontici. Nakon pozdrava reći će zašto je došla:

»Da van pravo recen: san caprizioza,
I za zreć to resto: jako curiosa.«

...

.....«

Tužba Burežića

Tugom prožet spjev zbog nevjerne drage. Nema podataka o autoru. »Tužba« je ispjevana u 44 šesnaesterca.

»Nu mi reci, nevěrnice, jutros cvětje kad no braše:
Tko rumeno tvoje lice i vrat běli tvoj grljaše?
Ali cěniš da te vidio ja nijesam cěć prikora,
Kdē te bēše on sakrio jednom sěncom od lovora?

...

U vĕtar li rĕči stavi, ke mi s' s kletvom govorila,
Da na nijednoj vik ljubavi ne bi moju promĕnila?

.....

Slijede četiri teksta pisma/poslanice prepiranja, peckanja između Dubrovčana i Korčulana. To su:

- »*Pĕsan Dubrovčana Korčulanom*« od Primoevića
- »*Odgovor od Korčulana Dubrovčanom*« (od Matije Tadijevića?)
- »*Svĕtovanje Korčulanom*« od Tripete Paše Primoevića (Tripete Kotoranina)
- »*Odgovor Tripu od Korčulana*«.

* Navodimo iz svakog teksta po dva stiha:
Dubrovčani Korčulanima:

»Prĕ će ruke neopakljene i bez Źulja vaše biti,
Neg vi od *razze* potištene uĉinit se plemenitim.«

Korčulani Dubrovčanima:

»Sfiatezza nije sramna Dubrovaĉka, da se brani,
Turskoj sili no je spravna dat joj haraĉ obeĉani.«

Dubrovĉani Korĉulanima:

»Oprobrio eterno* svaki 'e od vas stek'o,
Gran diavolo d' inferno ne bi ruŹnie rek'o.«

* *Opprobrio eterno* – vjeĉnu sramotu

Korčulani Dubrovčanima:

»Sagace persona,** arguta vrhu svéh,
Citava Katona, nadme se kako mēh.«

*Molitva i nauk za slobodit se i čuvati
od dosade mržećeh stvari*

Šaljiva je pjesma u dvanaesteračkim stihovima pisana u stilu litanije. Iza dvostih, koji se rimuje, slijedi svaki put kao refren: Ukloni nas bože!

»Od strehe kapljive i razmetna sina
I žene karljive i dimna comina
Ukloni nas, bože!

...
Od usione službe, prijatelja himbenih,
I lupeške družbe i mladca izprazneh
Ukloni nas, bože!

Mačuš i Čavalica

od popa Squadri

To je pjesnička pripovijest od 157 trostihnih strofa i završnom pjesmom slavlja.

U prvoj strofi pjesnik se obraća višnjoj slavi da mu pomogne u pisanju, on se obraća i mjestu »gizdavom, i morskim slavnim vilama (u drugoj strofi), i moru, da bi mogao izreći misao svoju, zaboraviti svoje patnje, kako bi se one ovdje preobratile u pjesmu. Ovime je opjevana tužna idilična pripovijest o dvoje mladih umrlih u ljubavi, a ta se ljubav metamorfozira u novu ljepotu. U završnoj pjesmi pozivaju se sve koločepske nevjestice na slavlje svadbeno Mačuša i Čavalice, a pohodit će i dva umrla u ljubavi (Čavalica i Mačuš, mladić i djevojka) »I u vence njih krunit da im bude slava u slavi.« Ovaj je spjev, po svemu sudeći (uspoređujući biografske detalje pjesnika), alegorija njegova života u patnji i zaborav, smiraj u otočnoj tišini Koločepa. Spjev je ujedno i legenda o postanku sela Mačuša i gore Čavalice, u okružju prirodne ljepote Koločepa, ljepotu u koju je ugrađena ljubav čista dvoje zaljubljenika.

Paroci nabunjeni za uléztiti u congregazion

Autor je nepoznat. Po Kurelcu, ovaj je spjev od 113 stihova duga metra »rugalica čeljadi dobroćudnoj«, župnicima iz kotara dubrovačkog, koji žele popraviti svoj životni status zanemarenih seoskih popova te skupljaju potpise da se upišu u udruženje u kojemu će se boriti za svoja prava. Draž je ovoga spjeva što je u blagoj humorističnoj skici s nekoliko riječi uspio predočiti niz pojedinaca.

Na skupu župnika pod jednim brijestom vikar će reći:

»Jadna bratjo i druži mili, za što smo se prem pustili?

...
Mi što o dušam svedj radimo, i s tegotom provodimo

Trud od dana i vrućine: ovako nam krivo čine:

Na ospedalu da umiremo, er utēhe ne imamo.

Popi naši od skupštine, evo krivo nama čine.

...
I što je veće: popi od grada, kēm ambizion svaka vlada,

Priliku nam nose ovu, psim 'vratarskim' da nas zovu.

Za to, bratjo, vidmo za ovo! ja bi gvozdje vruće kovo...«

...

** Sagace persona – šegavo stvorenje

Razgovor tužbeni devojački

Rečen u Dubrovniku o pokladama godišta 1818

Na placu se srele sluškinje/godišnjice. Tuže se i proklinju svoje gospodarice jer ih na sve načine maltretiraju i tuku.

»Vas dan trudit, sebe morit, trpět, služit, bjene biti! Tko da to podnese? Kako da nađu bolju službu? Pokušavaju kombinirati zlo i »dobro«;

Nika

»Lěpa ti je stvar gospara imat, služit, ma bečara.
Ako kad god viče i psuje, ali lěpo i pomiluje.«

Stana

Zadavnica jes baš moja nesmiljena ma gospoja,
Al' mi rane lěči i hladi, kad god može, gospodar mladi.

Da napuste Dubrovnik?

Nika

»U Carigrad pođi, draga.

Jela

To je s hudobe iskat vraga;
Za isto davaš dobre světe, poč kđe kuga mori i mete!

Stana

Od gospođa nać u zloći gorjeh kuga kđe ćeš naći?»

.....

Pjesan Frana Šimunova Ghetalda

(kad se sa ženom svadio)

Ova tužaljka istječe iz nevolje koja je snašla Frana Ghetalda i obitelj mu, čija kuća propada i oni žive u velikoj bijedi.

»Vlastelin sam tužan, čto samo ne prosi;
Bolje 'e biti sužanj, u galiji ki vozi.«

Progovara kako od gladna svi bježe, prijatelji ga zaboravljaju:

»Uboštvo svak goni, svak silom podnosi,
Paček još i oni, ki štapom svedj prosi.
Sam bit a ubog stvar je zla na sviti,
Nije teže nesreće: s dětcem gladan biti.«

...

Pokladi Dubrovački

– popu Jozi –

Pjesma se ruga popu koji je na dan poklada napustio svoje selo, a branje maslina, taj težak posao, prepustio godišnjicama. Uspoređujući popov odnos prema ženskoj čeljadi koja se na poklade kreće gradskim ulicama i namamljuje muškarce s nemarnim njegovim odnosom prema godišnjicama, koje se s mukom penju po stablima maslina, beru plod, padaju sa stabala, nose teret, same moraju istiještiti ulje, primjećujemo da je autor spjeva u smiješno s okusom gorčine ugradio prijekor i satiru.

»Diklice gizdave šetaju svudare,
Tek mužki trag love migome zěnice,
Na batu kó sova ludjahne ptićice.
Znam da taj naudit lov popu ne more,
Er bo ga brani štiti crkvene pokore.

...

Po zimi ter mraznoj smućenik nebesa,
Odlući u grad poj' na plovna mal lěsa.
Masline obrati i iztěštiti sve ulje,

Nasloni pos'o na dve godulje,
Ke tužne po vas dan maslina po gaju,
Ne videć kućni stan, izpete šetaju,
I od grane do grane petre se i muče

...
..... Znaj da žene već krat
padaju s dubova, i ulome sebi vrat.
Još udes taj nemili da na te napade:
On bi ti začinil sve gradske poklade.

Ovim spjevom završava zadnja stranica knjige Frana Kurelca »Runje i pahuljice«. Otvorili smo je nakon 124 godine od njena izlaska iz tiska da evociramo nekoliko stranica iz bogate riznice dubrovačke književnosti minulih vremena, a to činimo iz ljubavi prema Dubrovniku i štovanja prema našem Franu Kurelcu.

Na kraju mogli bismo reći: Iako Fran Kurelac, unatoč namjeri i želji, nije uspio ostvariti čistu žanrovsku koncepciju ove knjige – da objavi samo burlesknu poeziju – on je raznovrsnost sadržaja naslovom veoma spretno »opravdao«. Posebno ćemo, međutim, istaknuti da je Kurelac, obraćajući se čitaocima, decidirano iskazao u Pripomenku pored svoje velike žalosti i radost da se uopće može baviti i raditi na knjizi hrvatskoj i njezinu jeziku u vremenima teškim za domovinu.⁸ Uz to možemo reći da je Fran Kurelac predanim radom na ovoj knjizi i ovim izborom sadržaja potvrdio ne samo ljubav za hrvatsku knjigu nego i svoj književnoznanstveni senzibilitet.

⁸ Završavajući tekst posvete i zahvalnosti Bartolu Zmajiću Kurelac je napisao: »... Bog da izpravi sudbinu i Tvoju, viteže, i onu naše velmi počtene nu nesretne, te iza tolikoga junačstva stidno izdišuće domovine naše...«

LITERATURA

1. Đurčević, Ignjat: Pjesmi razlike... (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 18. Zagreb, MH 1971.
2. Kurelac, Fran: Fluminensia, Zagreb, 1862.
3. Kurelac, Fran: Runje i pahuljice... Zagreb, 1864 – 66.
4. Leksikon pisaca Jugoslavije, I. i II. svezak, Beograd, MS, 1972.
5. Lotman, J.M: Elementi i nivoi paradigmatske u: Struktura umetničkog teksta, Beograd, Nolit, 1976.
6. Lukežić, Iva: Čakavski tekstovi riječke provenijencije... Rijeka, Dometi 6/1988.
7. Vince, Zlatko: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 1990.

SUMMARY

Leopoldina Veronika Banaš

**FRAN KURELAC: »RUNJE I PAHULJICE«
IRONICAL AND PASTORAL POEMS MOSTLY FROM DUBROVNIK**

The paper introduces readers to the book of poems »Runje i Pahuljice« by Fran Kurelac giving details and preparations for the book to be published: from manuscript gathering to his editorial work. This paper presents a contribution in remembrance and honour to Fran Kurelac whose book »Fluminensia« has become a trade-mark for our review »Fluminensia«.